ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
FOLIA OECONOMICA 40, 1985

*Helena Rouba**

POTENCJAŁ PRODUKCYJNY PRZEMYSŁU OWOCOWO-WARZYWNEGO W ŚRODKOWEJ POLSCE I CZYNNIKI JEGO ROZWOJU

1. WPROWADZENIE

Przemysł owocowo-warzywny charakteryzuje się wybitnie surowcową orientacją lokalizacyjną ze względu na wysoki stosunek masy surowców do masy wyrobów gotowych, kosztów transportu surowców do ich ceny skupu, a także duże ubytki naturalne surowców w czasie transportu i magazynowania [2]. Stąd o pomyślnym rozwoju przemysłu owocowo-warzywnego decyduje przede wszystkim stan i możliwości rozwoju produkcji ogrodniczej w bezpośrednim zapleczu zakładów.

Na podstawie badań przeprowadzonych w 1978 r. w 8 województwach środkowej Polski oraz szczegółowych w woj. skierniewickim w latach 1980—1981 [8] można stwierdzić, że zarówno przemysł owocowo-warzywny, jak i produkcja ogrodnicza na tym obszarze wykazują ogólnie wyższy poziom niż w pozostałej części kraju. Jednak związki przestrzenne i funkcjonalne między przetwórstwem a miejscową produkcją ogrodniczą nie są dość ścisłe. Świadczy o tym porównanie rozmieszczenia zakładów z przestrzennym zróżnicowaniem natężenia upraw ogrodniczych, jak też analiza terytorialnego pochodzenia surowców przetwarzanych w poszczególnych województwach i zakładach. Nawet w latach dobrego urodzaju zakłady przetwarzają duże ilości surowców pochodzących spoza swego zaplecza.

Celem artykułu jest przedstawienie możliwości i kierunków dalszego rozwoju przemysłu owocowo-warzywnego w ścisłym związku z bazą surowcową w 8 województwach środkowej Polski, które tworzą strefę żywicielską Łodzi [11]: kaliskim, konińskim, miejskim łódzkim, piotrkowskim, płockim, sieradzkm, skerniewickim i włocławskim.

* Dr, adiunkt w Zakładzie Gospodarki Przestrzennej UŁ.

2. OBECNY STAN PRZEMYSŁU OWOCOWO-WARZYWNEGO

Przetwórstwo owoców i warzyw w środkowej Polsce jest bardzo zróżnicowane tak pod względem organizacyjnym, jak wielkości zakładów, ich stanu technicznego, stosowanych technologii, struktury gatunkowej przetwarzanych surowców itp. Jeśli dodać do tego duże wahania produkcji w kolejnych latach, trudne staje się przeprowadzenie jednoznacznej oceny obecnego stanu tego przemysłu. Tym niemniej istnieją podstawy, by twierdzić, że przemysł owocowo-warzywny w środkowej Polsce charakteryzuje się stosunkowo dużym potencjałem. Wartość produkcji globalnej tego przemysłu w omawianych województwach w latach 1975—1977 stanowiła 16—18% wartości ogólnokrajowej, podobnie jak udział w liczbie zatrudnionych i w wartości trwałych środków produkcyjnych [10], podczas gdy udział tego obszaru w ogólnej liczbie ludności kraju wynosił ok. 13%, a w powierzchni użytków rolnych ok. 14%.

W województwach środkowej Polski czynnych jest obecnie ok. 80 przetwórni oraz sezonowych punktów przerobu owoców i warzyw, których rozmieszczenie przedstawione jest na rys. 1.

Najwięcej zakładów znajduje się w woj. skierniewickim i płockim oraz we włocławskim i kaliskim. Na te 4 województwa przypadało w 1977 r. 80,8% ogółu zatrudnionych w tym przemyśle w środkowej Polsce, 83,8% wartości produkcji globalnej i 85,5% wartości sprzedanych wyrobów gotowych [7].

Województwa te charakteryzują się także korzystniejszymi wskaźnikami obrazującymi skalę produkcji w zakładach. O ile przeciętnie w Polsce na 1 zakład przemysłu owocowo-warzywnego przypadały w 1977 r. 122 osoby zatrudnione, a w całej strefie żywicielskiej Łodzi — 137, to w woj. kaliskim, skierniewickim, włocławskim i płockim wskaźniki te wyniosły od 291 do 157 osób na 1 zakład. Wartość produkcji globalnej przypadająca na 1 zakład wynosiła w 1977 r. przeciętnie w całej strefie 41,3 mln zł w cenach porównywalnych, a w woj. kaliskim wyniosła 97,3 mln zł, w pozostałych 3 przodujących województwach była wyższa od 50 mln zł, podczas gdy w woj. sieradzkim i konińskim wynosiła ok. 20 mln zł na 1 zakład, a w miejskim łódzkim i piotrkowskim tylko 7,0—6,3 mln zł. W pierwszej grupie województw znacznie wyższa była także wartość produkcji globalnej w przeliczeniu na 1 zatrudnionego. Porównania te świadczą o dużym zróżnicowaniu skali produkcji przemysłu owocowo-warzywnego w poszczególnych województwach.

Na podstawie danych o stanie inwestycji w przemyśle owocowo-warzywnym oraz wielkości produkcji w poszczególnych latach moż-

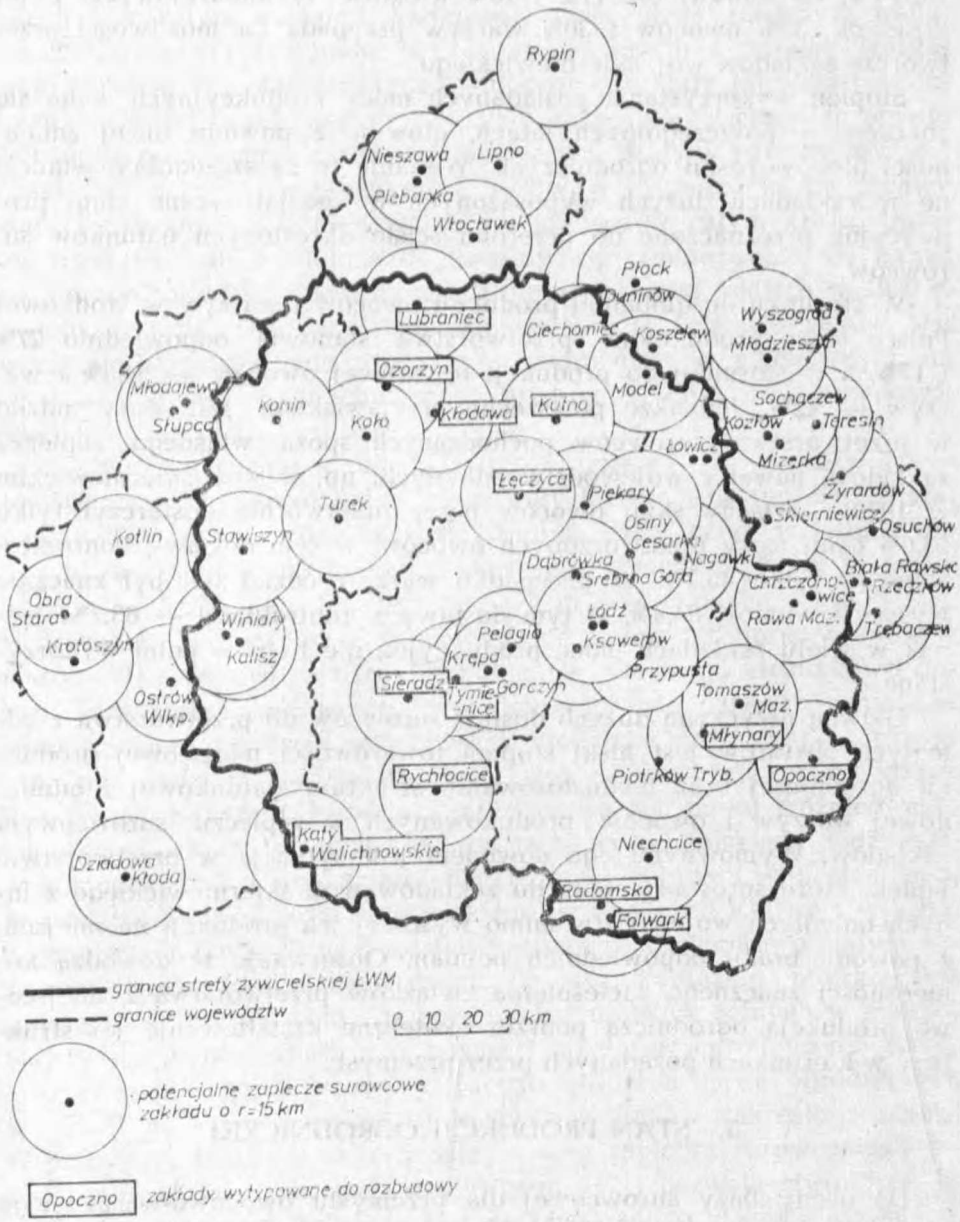

Rys. 1. Rozmieszczenie zakładów przemysłu owocowo-warzywnego w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego

na ocenić, że obecne moce produkcyjne pozwalają przetworzyć w środkowej Polsce rocznie ok. 60—70 tys. t owoców oraz 100—110 tys. t warzyw, co stanowi ok. 11% i 18% wielkości ogólnokrajowych. Z tej ilości ok. 35% owoców i 30% warzyw przypada na możliwości przetwórcze zakładów woj. skierniewickiego.

Stopień wykorzystania posiadanych mocy produkcyjnych waha się znacznie w poszczególnych latach, głównie z powodu dużej zmienności plonów roślin ogrodniczych. Wahania te są szczególnie widoczne w zakładach dużych wyposażonych w specjalistyczne ciągi produkcyjne przeznaczone do przerobu ściśle określonych gatunków surowców.

W stosunku do globalnej produkcji owoców i warzyw w środkowej Polsce moce produkcyjne przetwórstwa stanowią odpowiednio 27% i 17%, a w stosunku do produkcji towarowej owoców — 54,5% i warzyw — 42%. Jednakże powszechnym zjawiskiem jest duży udział w przetwórstwie surowców pochodzących spoza własnego zaplecza zakładów, nawet z województw odległych; np. w woj. skierniewickim w 1979 r. własny skup owoców przez przetwórnie dostarczył tylko 53,6% całej masy przetworzonych owoców, w tym dostawy kontraktowane — tylko 45,2%. W przypadku warzyw udział ten był znacznie wyższy i wyniósł 84,4%, w tym dostawy z kontraktacji — 83,7%, jednak w wielu zakładach moce produkcyjne nie były w pełni wykorzystane.

Główną przyczyną dużych dostaw surowców do przetwórstwa z odległych obszarów jest niski stopień towarowości miejscowej produkcji ogrodniczej oraz niedostosowanie struktury gatunkowej i odmianowej warzyw i owoców produkowanych w zapleczu surowcowym zakładów. Wymownym tego dowodem jest sytuacja w przetwórstwie jabłek, które sprowadzane są do zakładów woj. skierniewickiego z innych odległych województw mimo wysokiej ich produkcji na miejscu, z powodu braku odpowiednich odmian. Obserwacje te dowodzą konieczności znacznego zacieśnienia związków przetwórstwa z miejscową produkcją ogrodniczą poprzez skuteczne kształtowanie jej struktury w kierunkach pożądanych przez przemysł.

3. STAN PRODUKCJI OGRODNICZEJ

Do oceny bazy surowcowej dla przemysłu owocowo-warzywnego może służyć wiele kryteriów, m. in. obszar zajęty pod uprawę roślin ogrodniczych, wysokość plonów i zbiorów poszczególnych płodów, rozmiary skupu, jak też oddalenie miejsc produkcji surowców od zakładów przetwórczych.

3.1. POWIERZCHNIA UPRAW OGRODNICZYCH

Obszar zajęty pod uprawy ogrodnicze w poszczególnych województwach i w całym obszarze środkowej Polski ulega znacznym wahaniom. Największą zmienność wykazuje powierzchnia uprawy truskawek; tylko w woj. skierniewickim widoczny jest stały jej wzrost, w innych województwach nastąpił w 1981 r. spadek, łącznie o prawie 500 ha w porównaniu z rokiem poprzednim. Stały i powszechny jest trend zmniejszania się powierzchni sadów, a rozszerzania się uprawy warzyw. Podobny kierunek zmian ma miejsce w całym kraju. Uprawa truskawek ma tendencje do gwałtownego zmniejszenia się nawet po jednym roku głębokiego nieurodzaju, a taki miał miejsce w 1980 r. Natomiast stałe, choć powolne, zmniejszanie się obszaru sadów jest wynikiem strukturalnych przemian w sadownictwie, polegających na zmniejszaniu się powierzchni nisko produkcyjnych sadów przydomowych.

Jak wykazują dane w tab. 1, w 1981 r. uprawy ogrodnicze w 8 województwach środkowej Polski zajmowały łącznie 93,5 tys. ha, co stanowiło 3,5% powierzchni użytków rolnych, przy czym wskaźnik ten w woj. miejskim łódzkim był najwyższy i wynosił 7,3%, w skierniewickim — 5,6%, we włocławskim — 4,3% i w płockim — 4,0%.

Rysunek 2 przedstawia zróżnicowanie natężenia uprawy warzyw i sadów w środkowej Polsce w skali gmin. Obszar o stosunkowo dobrze rozwiniętym sadownictwie obejmuje prawie całe woj. miejskie łódzkie, skierniewickie i włocławskie, środkową część woj. płockiego oraz pas gmin w środkowej części woj. sieradzkiego przechodzący w kierunku Kalisza. Natężenie warzywnictwa jest mniej zróżnicowane. Najwyższe wskaźniki osiąga w gminach woj. miejskiego łódzkiego, w północnej części woj. skierniewickiego, na południu woj. płockiego, w środkowej części woj. włocławskiego, w okolicach Kalisza i w kilku pojedynczych gminach na pozostałym obszarze. Stosunkowo małym obszarem upraw ogrodniczych dysponują woj. konińskie, piotrkowskie i sieradzkie, których udział w powierzchni użytków rolnych w środkowej Polsce wynosi 41,8%, a w powierzchni upraw ogrodniczych 29,8%.

Porównanie rys. 2 przedstawiającego natężenie upraw ogrodniczych z rys. 1, na którym wokół istniejących zakładów zakreślono obszar w promieniu 15 km jako optymalny zasięg zaplecza surowcowego zakładów przemysłu owocowo-warzywnego [12], pozwala stwierdzić, że większość zakładów położona jest na obszarach o stosunkowo dużym natężeniu warzywnictwa lub sadownictwa. Są jednak także zakłady, głównie w woj. kaliskim, konińskim, a także w piotrkowskim i sieradzkim, wokół których uprawy ogrodnicze nie wykazują dużego na-

Tabela 1

Powierzchnia upraw ogrodniczych w gospodarce całkowitej w 1981 r.

Obszar	Sady		Warzywa		Truskawki		Razem ogrodnicze		
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	% powierzchni uż. rol.
POLSKA	276 248	100,0	274 784	100,0	53 543	100,0	604 575	100,0	3,2
Kaliskie	4 085	1,5	6 826	2,5	599	1,1	11 510	1,9	2,6
Konińskie	4 163	1,5	4 544	1,7	382	0,7	9 089	1,5	2,4
Miejskie łódzkie	3 133	1,1	3 252	1,2	1 056	2,0	7 441	1,2	7,3
Piotrkowskie	4 091	1,5	4 700	1,7	805	1,5	9 596	1,6	2,4
Płockie	7 340	2,7	6 424	2,3	2 041	3,8	15 805	2,6	4,0
Sieradzkie	4 170	1,5	4 326	1,6	645	1,2	9 141	1,5	2,6
Skierniewickie	10 480	3,8	5 260	1,9	1 566	2,9	17 306	2,9	5,6
Włocławskie	7 770	2,8	4 968	1,8	841	1,6	13 579	2,2	4,3
Środkowa Polska	45 232	16,4	40 300	14,7	7 935	14,8	93 467	15,4	3,5

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie *Wyniki spisu rolniczego 1981*. GUS, Warszawa 1981.

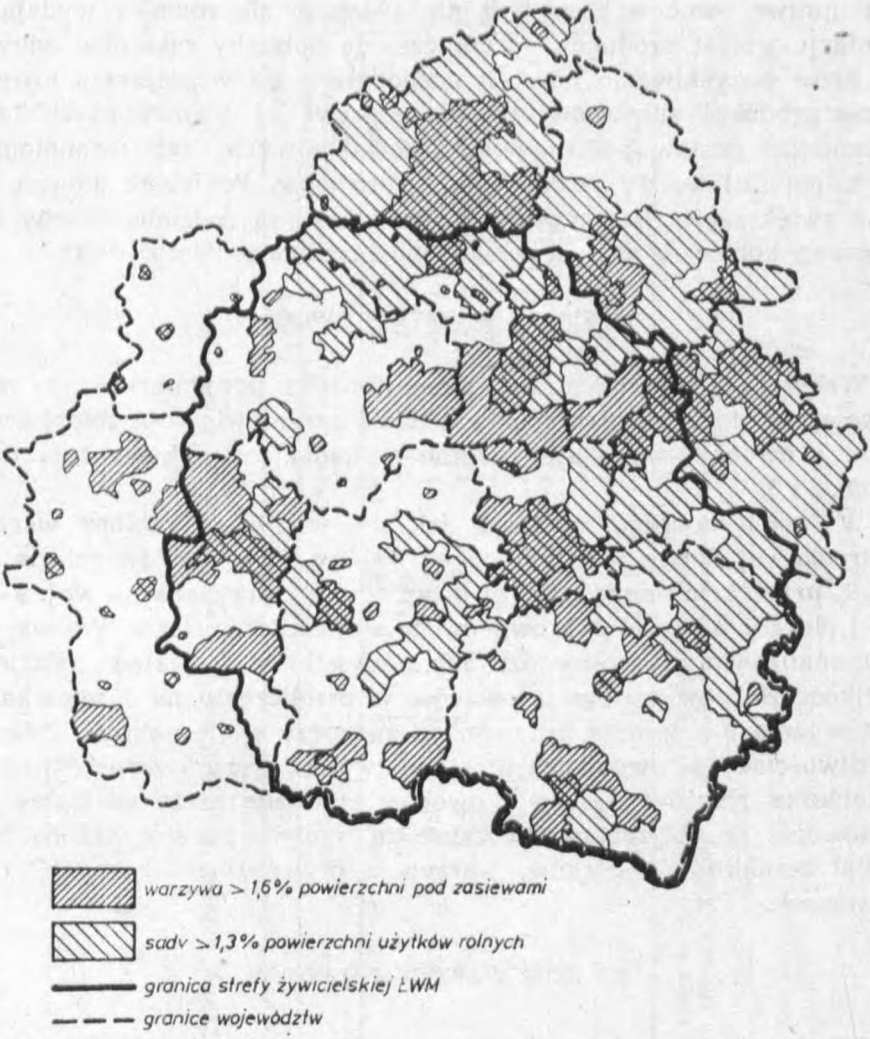

Rys. 2. Obszary o stosunkowo dużym natężeniu warzywnictwa i sadownictwa w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego w 1978 r.

tężenia. Istniejące dysproporcje między rozmieszczeniem przetwórni i upraw ogrodniczych wskazują na kierunki dalszego kształtowania bazy surowcowej dla przetwórstwa.

Działania zakładów na rzecz zwiększenia produkcji ogrodniczej w swoim zapleczu odbywają się głównie za pośrednictwem kontraktacji. Jak wykazały szczegółowe badania w zapleczu surowcowym ZPOW „Łowicz", od wielu lat nie zwiększa się przeciętna powierzchnia koń-

traktowanych plantacji i wynosi ok. 45 a warzyw i ok. 35 a zajętych pod uprawę owoców. Ponieważ nie zwiększa się również wydajność plantacji, wzrost produkcji ogrodniczej na potrzeby zakładów odbywa się przez pozyskiwanie nowych gospodarstw do współpracy. Rozproszenie produkcji surowców utrudnia poprawę ich jakości, uzyskiwania jednolitości dostaw pod względem podstawowych cech technologicznych, podnosi koszty pozyskiwania surowców. Ponieważ główną barierą zwiększania skali produkcji ogrodniczej są rodzinne zasoby siły roboczej, konieczne jest przyśpieszenie mechanizacji ogrodnictwa.

3.2. ZBIORY WARZYW I OWOCÓW

Wskutek dużej zmienności plonów roślin ogrodniczych, a także w pewnym stopniu zmian w powierzchni upraw, wielkość zbiorów warzyw i owoców wykazuje znaczne wahania, co dokumentują dane w tab. 2 i 3.

W latach dobrego urodzaju, jak np. w 1979 r., zbiory warzyw w środkowej Polsce wynoszą ponad 650 tys. t, a owoców prawie 260 tys. t, przy czym ponad 35% tej ilości warzyw przypada na woj. kaliskie i płockie, a ponad 28% owoców na woj. skierniewickie. We wszystkich analizowanych województwach, z wyjątkiem miejskiego łódzkiego, wielkość zbiorów warzyw i owoców w przeliczeniu na 1 mieszkańca jest wyższa niż średnia krajowa, co świadczy o stosunkowo dobrych możliwościach surowcowych przetwórstwa na tym obszarze. Struktura gatunkowa zbiorów warzyw i owoców wskazuje także na lepsze dostosowanie do potrzeb przetwórstwa ze względu na stosunkowo duży udział pomidorów, ogórków, warzyw z grupy „mało znanych" oraz truskawek.

3.3. SKUP WARZYW I OWOCÓW

W obrocie handlowym płodami ogrodniczymi uczestniczy wiele instytucji uspołecznionych, a także są one w dużym stopniu przedmiotem handlu prywatnego i targowiskowego [4]. Około 70% całego skupu płodów ogrodniczych przez jednostki uspołecznione realizuje Centralny Związek Spółdzielczości Rolniczej i z tej ilości ok. 30% płodów kierowanych jest do przetwórstwa w zakładach sektora spółdzielczego i państwowego. Zakłady przemysłu kluczowego uczestniczą w skupie warzyw w ok. 15% [6].

W roku dobrego urodzaju, jakim był np. 1979 r., skup warzyw przez jednostki uspołecznione w środkowej Polsce wyniósł 260 tys. t, a owoców 130 tys. t. Udział skupu uspołecznionego w ogólnej ilości

Tabela 2

Zbiory warzyw w gospodarce całkowitej w latach 1977—1980

Obszar	1977		1978		1979		1980		Zbiory (kg/1 mieszkańca)	
	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	1979	1980
POLSKA	3 835,9	100,0	4 401,5	100,0	4 575,4	100,0	3 671,9	100,0	129,3	103,7
Kaliskie	98,7	2,6	129,0	2,9	115,6	2,5	104,5	2,8	174,6	157,4
Konińskie	56,7	1,5	69,0	1,6	68,2	1,5	41,3	1,1	155,9	94,0
Miejskie łódzkie	53,3	1,4	56,4	1,3	53,7	1,2	39,3	1,1	47,8	35,1
Piotrkowskie	60,3	1,6	80,9	1,8	74,9	1,6	65,0	1,8	124,8	108,2
Płockie	87,2	2,3	101,8	2,3	113,5	2,5	87,0	2,4	230,8	176,4
Sieradzkie	58,6	1,5	84,7	1,9	72,5	1,6	61,2	1,7	185,0	156,6
Skierniewickie	61,7	1,6	67,5	1,5	82,3	1,8	48,8	1,3	208,3	123,7
Włocławskie	47,8	1,2	55,7	1,3	73,4	1,6	37,1	1,0	177,2	90,0
Środkowa Polska	524,3	13,7	645,0	14,6	654,1	14,3	484,2	13,2	144,8	106,6

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie *Rocznika statystycznego rolnictwa i gospodarki żywnościowej 1978. GUS*, Warszawa 1978 oraz publikacji *Produkcja głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych. GUS*. Warszawa 1979 i 1980.

Tabela 3

Zbiory owoców w gospodarce całkowitej w latach 1977—1980

Obszar	1977		1978		1979		1980		Zbiory (kg/1 mieszkańca)	
	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	1979	1980
POLSKA	1 636,6	100,0	1 730,4	100,0	1 790,9	100,0	1 562,8	100,0	50,6	43,3
Kaliskie	14,1	0,9	22,2	1,3	24,3	1,4	19,5	1,3	36,8	29,5
Konińskie	18,5	1,1	21,9	1,3	20,2	1,1	16,7	1,1	46,1	38,0
Miejskie łódzkie	19,1	1,2	21,7	1,3	18,8	1,1	14,7	0,9	16,8	13,1
Piotrkowskie	22,8	1,4	25,3	1,4	33,1	1,8	26,9	1,7	55,1	44,7
Płockie	42,7	2,6	48,9	2,8	47,0	2,6	45,1	2,9	95,6	91,6
Sieradzkie	18,9	1,1	24,7	1,4	21,3	1,2	21,8	1,4	54,4	55,9
Skierniewickie	47,5	2,9	66,9	3,9	73,8	4,1	49,0	3,1	186,6	145,9
Włocławskie	21,2	1,3	24,2	1,4	21.4	1,2	17,4	1,1	51,7	42,2
Środkowa Polska	204,8	12,5	255,8	14,8	259,9	14,5	211,1	13,5	57,6	46,5

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie *Rocznika statystycznego rolnictwa i gospodarki żywnościowej 1978. GUS*, Warszawa 1978 oraz publikacji *Produkcja głównych ziemiopłodów rolnych i ogrodniczych. GUS*, Warszawa 1979 i 1980.

wyprodukowanych warzyw wyniósł przeciętnie w środkowej Polsce 40% i był wyższy niż w pozostałej części kraju, natomiast w przypadku owoców wyniósł 50% i był nieco niższy. Wynikać to może z większego udziału handlu nieuspołecznionego w obrocie owocami niż warzywami [5] oraz ze stosunkowo dużego udziału w środkowej Polsce nisko towarowych sadów przydomowych.

Z danych w tab. 4 i 5 widać duże zróżnicowanie województw pod względem stosunku ilości skupowanych płodów do ich zbiorów. Najwyższe wskaźniki charakteryzują skup w woj. miejskim łódzkim i skierniewickim. Natomiast wyjątkowo niski stopień towarowości ogrodnictwa w woj. piotrkowskim, sieradzkim, czy konińskim zdaje się świadczyć o możliwości znacznego zwiększenia skupu nawet przy obecnym poziomie produkcji warzyw i owoców.

Porównanie skupu, zbiorów i ilości przetworzonych owoców i warzyw w poszczególnych województwach dowodzi niedorozwoju bazy surowcowej dla przetwórstwa w woj. kaliskim, włocławskim, a także skierniewickim. Natomiast woj. sieradzkie, konińskie oraz piotrkowskie mają warunki do zwiększenia przemysłowego przetwórstwa owoców i warzyw nawet przy obecnej wielkości ich zbiorów. Te 3 województwa uczestniczą w przerobie warzyw w środkowej Polsce w 8%, podczas gdy w zbiorach w 33%, a w skupie w 17%. Podobne dysproporcje, choć mniejsze, występują w przetwórstwie owoców.

4. KIERUNKI DALSZEGO ROZWOJU PRZEMYSŁU OWOCOWO-WARZYWNEGO

Według danych Zjednoczenia Przemysłu Owocowo-Warzywnego [1] zapotrzebowanie handlu wewnętrznego i eksportu na większość przetworów owocowych i warzywnych w skali kraju jest prawie dwukrotnie większe niż obecna produkcja. Oznacza to potrzebę znacznego wzrostu przetwórstwa owoców i warzyw na obszarach mających ku temu dogodne warunki, w tym także w strefie żywicielskiej Łodzi. Dalszy rozwój tego przemysłu jest jednak ściśle związany z możliwościami zaopatrzenia w surowce z najbliższego otoczenia zakładów [3]. Konieczne jest więc znaczne zwiększenie globalnej i towarowej produkcji ogrodniczej w zapleczu wielu istniejących zakładów, by ograniczyć przewozy surowców, a także rozbudowa przetwórstwa na obszarach, które posiadają potencjalne nadwyżki surowców ogrodniczych.

Porównanie obecnych mocy produkcyjnych przetwórstwa oraz wielkości zbiorów i skupu warzyw i owoców w strefie żywicielskiej

Tabela 4

Skup warzyw gruntowych przez instytucje uspołecznione w latach 1977—1980

Obszar	1977		1978		1979		1980		Udział skupu w zbiorach %			
	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	1977	1978	1979	1980
POLSKA	1 084,3	100,0	1 290,6	100,0	1 362,2	100,0	995,5	100,0	28,3	29,3	29,8	27,1
Kaliskie	42,4	3,9	60,1	4,7	53,2	3,9	47,0	4,7	43,0	46,6	46,0	45,0
Konińskie	15,4	1,4	18,7	1,5	19,4	1,4	10,8	1,1	27,2	27,1	28,4	26,2
Miejskie łódzkie	15,3	1,4	22,4	1,7	29,5	2,2	17,9	1,8	28,7	39,7	54,9	45,6
Piotrkowskie	6,7	0,6	9,4	0,7	8,6	0,6	6,1	0,6	11,1	11,6	11,5	9,4
Płockie	47,1	4,3	50,0	3,9	54,8	4,0	25,9	2,6	54,0	49,1	48,3	29,8
Sieradzkie	14,8	1,4	16,8	1,3	16,1	1,2	10,9	1,1	25,3	18,8	22,2	17,8
Skierniewickie	24,6	2,3	30,9	2,4	43,7	3,2	16,8	1,7	39,9	45,8	53,1	34,4
Włocławskie	17,0	1,6	16,0	1,2	36,0	2,6	9,5	1,0	35,6	28,7	49,0	25,6
Środkowa Polska	183,3	16,9	224,3	17,4	261,3	19,2	144,9	14,6	35,0	34,8	39,9	29,9

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie: *Rozmieszczenie skupu produktów rolnych w Polsce i kierunki jego rozwoju w województwach i makroregionach*, Warszawa 1979; *Rocznik statystyczny rolnictwa i gospodarki żywnościowej 1978. GUS*, Warszawa 1978; *Skup produktów rolnych. GUS*, Warszawa 1980 i 1981.

Tabela 5

Skup owoców przez instytucje uspołecznione w latach 1977—1980

Obszar	1977		1978		1979		1980		Udział skupu w zbiorach %			
	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	tys. t	%	1977	1978	1979	1980
POLSKA	733,5	100,0	876,3	100,0	975,3	100,0	702,8	100,0	44,8	50,6	54,5	45,0
Kaliskie	3,2	0,4	7,4	0,8	5,9	0,6	8,3	1,2	22,7	33,3	24,3	42,6
Konińskie	4,1	0,6	8,7	1,0	7,0	0,7	7,4	1,1	22,2	39,7	34,7	44,3
Miejskie łódzkie	6,5	0,9	7,4	0,8	13,8	1,4	6,9	1,0	34,0	34,1	73,4	46,9
Piotrkowskie	4,2	0,6	8,4	1,0	6,3	0,7	4,7	0,7	18,4	33,2	19,0	17,5
Płockie	15,8	2,2	26,5	3,0	22,2	2,3	21,4	3,0	37,0	54,2	47,2	47,5
Sieradzkie	4,5	0,6	11,6	1,3	7,0	0,7	8,9	1,2	23,8	47,0	32,9	40,8
Skierniewickie	34,4	4,7	42,5	4,9	57,6	5,9	27,1	3,8	72,4	63,5	78,0	55,3
Włocławskie	5,5	0,7	8,5	1,0	8,6	0,9	7,6	1,1	25,9	35,1	40,2	43,7
Środkowa Polska	78,2	10,7	121,0	13,8	128,4	13,2	92,3	13,1	38,2	47,3	49,4	43,7

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie: *Rozmieszczenie skupu produktów rolnych w Polsce i kierunki jego rozwoju w województwach i makroregionach*, Warszawa 1979; *Rocznik statystyczny rolnictwa i gospodarki żywnościowej 1978*. GUS, Warszawa 1978; *Skup produktów rolnych*. GUS, Warszawa 1980 i 1981.

Łódzki wskazuje na celowość rozbudowy przetwórni przede wszystkim w woj. konińskim, sieradzkim i piotrkowskim. Gdyby w województwach tych zwiększyć udział przerobu warzyw w zbiorach do 20%, a owoców do 30%, jak to ma miejsce przeciętnie w całej strefie, to przy obecnej produkcji ogrodniczej ilość warzyw kierowanych do przetwórstwa w tych województwach wyniosłaby ok. 43 tys. t (w 1977 r. — 10,2 tys. t), a owoców ok. 22 tys. t (w 1977 r. — 13,7 tys. t).

W woj. kaliskim, włocławskim, skierniewickim i płockim wzrost przetwórstwa jest uzależniony od wzrostu globalnej i towarowej produkcji ogrodniczej. Województwo miejskie łódzkie nie ma warunków do rozbudowy przemysłu owocowo-warzywnego, ponieważ płody ogrodnicze winny być w maksymalnym stopniu kierowane do spożycia w stanie świeżym.

Wobec trudności z zaopatrzeniem przetwórni w surowce z najbliższego otoczenia wydaje się celowe rozwijanie sieci małych i średnich przetwórni owoców i warzyw o zdolności przerobu 5—10 tys. t rocznie. Te gminne ośrodki przetwórstwa, jak można by je nazwać, zaopatrywałyby się w surowce z obszaru w promieniu 15 km. W środkowej Polsce użytki rolne na takim obszarze wynoszą ok. 50 tys. ha. Przy udziale upraw ogrodniczych w powierzchni użytków rolnych wynoszącym tylko 3% zbiory mogą wynieść ok. 15 tys. t warzyw i 7,5 tys. t owoców. Przyjmując wielkość przetwórstwa warzyw w ilości 20% zbiorów i owoców w ilości 30% zbiorów, jak ma to miejsce obecnie w roku przeciętnego urodzaju, gminny ośrodek przetwórstwa dysponowałby rocznie ponad 5 tys. t surowców, co uzasadnia przyjęcie tej wielkości jako minimalnej przy organizacji takich przetwórni. Wraz ze wzrostem produkcji ogrodniczej mogłyby zwiększać się moce produkcyjne przetwórni lub skracać zasięg zaplecza surowcowego. Ponieważ w środkowej Polsce większość czynnych zakładów przerabia mniej niż 2 tys. t surowców rocznie, istnieją duże możliwości wyboru obiektów do rozbudowy. Na rys. 1 zaznaczono proponowane do rozbudowy obecnie istniejące małe przetwórnie owocowo-warzywne położone blisko obszarów o stosunkowo większym natężeniu upraw ogrodniczych, w warunkach agroklimatycznych określonych w części I koncepcji strefy żywicielskiej Łodzi jako co najmniej sprzyjające i o glebach należących do kompleksu żytniego dobrego i lepszych.

Jak podkreślano, mimo stosunkowo dużej produkcji ogrodniczej w środkowej Polsce konieczny jest dalszy rozwój w jej zapleczu surowcowym prawie wszystkich zakładów. Ponieważ w najbliższej przyszłości nie można liczyć na znaczny wzrost plonów roślin ogrodniczych, pożądane jest rozszerzenie uprawy owoców na powierzchni co najmniej 6 tys. ha i warzyw na ok. 3 tys. ha, preferując gatunki i odmiany po-

trzebne zakładom. Mimo niedostatku opadów atmosferycznych w wielu częściach strefy żywicielskiej panują dogodne warunki dla dalszego rozwoju ogrodnictwa.

Jak wynika z oceny warunków przyrodniczych tego obszaru [11], najkorzystniejszymi cechami agroklimatu charakteryzują się południowe części woj. sieradzkiego i kaliskiego. Najlepszymi glebami odznacza się woj. płockie z dużą ilością gleb pszennych dobrych i bardzo dobrych. W całej strefie dość dużo jest gleb żytnich bardzo dobrych i dobrych. Duże płaty tych gleb występują w woj. piotrkowskim i na północnych oraz południowych krańcach woj. konińskiego, w środkowej i południowej części woj. sieradzkiego. W woj. kaliskim i skierniewickim występują duże płaty gleb pszennych, z którymi sąsiadują gleby żytnie dobre. Widać więc, że we wszystkich województwach istnieją możliwości zwiększenia upraw ogrodniczych na potrzeby przetwórstwa.

Aktywizacja produkcyjna najbliższego zaplecza zakładów wymaga ścisłego współdziałania przemysłu z producentami surowców, którymi są przede wszystkim rolnicy indywidualni. Zakładom jako jednostkom o wyższym stopniu zorganizowania posiadającym środki rzeczowe i finansowe przypada rola inicjatora i koordynatora produkcji ogrodniczej od etapu planowania upraw, przez bezpośrednie współdziałanie i pomoc techniczno-instruktorską w toku produkcji, po skup wytworzonych płodów [9]. Istniejące w środkowej Polsce tradycje ogrodnictwa i przetwórstwa owoców i warzyw można uznać za czynnik sprzyjający ich dalszemu rozwojowi.

LITERATURA

[1] *Analiza działalności gospodarczej przemysłu owocowo-warzywnego w skali branży za 1978 r.*, Warszawa 1979.

[2] Budzyński F., *Problem lokalizacji przemysłu owocowo-warzywnego w Polsce na tle rozmieszczenia produkcji surowców wyjściowych*, „Rocznik Nauk Rolniczych" 1967, ser. G, t. 78.

[3] Dyrski B., *Ekonomiczne skutki dysproporcji między bazą surowcową a zdolnościami produkcyjnymi przemysłu spożywczego*, „Prace Instytutu i Laboratoriów Spożywczych Przemysłu Spożywczego" 1974, z. 2.

[4] Dietl J., *Handel targowiskowy płodami ogrodniczymi*, Warszawa 1972.

[5] Dietl J., Gregor B., Adamczyk G., Rynek płodów ogrodniczych w regionie łódzkim, „Acta Universitatis Lodziensis" 1975.

[6] *Informacja o skupie i zagospodarowaniu warzyw, owoców i ziemniaków wczesnych w roku 1978*, Warszawa 1979.

[7] *Przestrzenne rozmieszczenie przemysłu spożywczego 1970—1977—1980*, Warszwa 1979.

[8] Rouba H., *Podstawy surowcowe i program rozwoju przemysłu owocowo-warzywnego w woj. skierniewickim*, Łódź 1981 (maszynopis w Zakładzie Gospodarki Przestrzennej UŁ).

[9] Rouba H., *Teoretyczne podstawy kształtowania powiązań przemysłu owocowo-warzywnego z zapleczem surowcowym*, „Studia Regionalne" 1981.

[10] *Rozwój i rejonizacja przemysłu spożywczego na tle rolniczej bazy surowcowej. GUS*, Warszawa 1977.

[11] *Strefa żywicielska łódzkiego województwa miejskiego. Stan obecny i prognoza do 1990 r.*, cz. 1, *Surowa produkcja żywności*, Łódź 1978 (maszynopis w Zakładzie Gospodarki Przestrzennej UŁ).

[12] Zaar H., Mioduszewski B., *Metody i kryteria projektowania baz surowcowych owocowo-warzywnych*, Łódź 1973 (maszynopis w Instytucie Warzywnictwa w Skierniewicach).

Helena Rouba

PRODUCTION POTENTIAL OF FRUIT-AND-VEGETABLE PROCESSING INDUSTRY IN CENTRAL POLAND AND FACTORS AFFECTING ITS DEVELOPMENT

The present production capacity of the fruit-and-vegetable processing industry in eight administrative provinces of central Poland constituting the food-supply area for Łódź allows to process ca 60—70 thousand ton of fruit and 100—110 thousand ton of vegetables annually, which represents 27 per cent and 17 per cent of their annual pick respectively, and about 50 per cent and 40 per cent of their average purchases in a year characterized with quite good crops. The biggest production capacity is possessed by the food-processing industry of Skierniewice, Płock, Włocławek, and Kalisz provinces. Despite quite a considerable intensity of horticultural production in the vicinity of many plants, the supplies from other and sometimes quite distant provinces play a big role in processing of fruit and vegetables. This is especially true in case of fruit. Further desirable development of the processing industry in central Poland should envisage expansion of a network of small and medium-sized processing plants consuming 5 to 10 thousand ton of raw materials grown and picked in the radius of 15 kms from these plants. While choosing location for such plants preference should be given to the already operating small processing plants situated on areas of potential surpluses of horticultural production. This refers first of all to the administrative provinces of Sieradz, Piotrków, and Konin in which the level of output of the fruit-and-vegetable processing industry in relation to annual pick of vegetables and fruit and their centralized purchasing displays low indices. As regards the raw-material supply areas for majority of plants it becomes necessary to expand the area on which vegetables are grown to at least 3 thousand hectare and to 6 thousand hectare in case of fruit with adaptation of their qualitative and variety structure to requirements of the industry. Operations of this kind should pave the way for closer spatial and functional ties between the fruit-and-vegetable processing industry in central Poland and the local horticultural production.